

# WAARNEMING IN FILOSOFISCHE VOGELVLUCHT

Zomeruniversiteit Nascholing Leraren Algemene Natuurwetenschappen  
Universiteit Leiden, 8-9 juni 2000

Jan Sleutels

## *Synopsis*

Is waarneming direct of indirect? Subjectief of objectief? Wat is de rol van de waarnemer, wat is de rol van het waargenomene? Geeft waarneming een beeld van de wereld, of projecteert de waarnemer zijn eigen beeld op de dingen? Vijf toonaangevende voorbeelden uit de geschiedenis van de waarnemingsleer geven een beeld van de mogelijke antwoorden op deze vragen.

1. In de Aristotelische filosofie was waarneming een vrij eenvoudig natuurlijk proces van informatieoverdracht, waarbij onze organen direct de 'kwalitatieve vorm' van de ons omringende dingen registreren. Aan de hand van enkele 'manifeste' en 'occulte' kwaliteiten wordt geïllustreerd hoe dit proces werd geacht te werken en wat de problemen ervan zijn.

2. In de nieuwe filosofieën van de zeventiende eeuw ontstond een minder 'direct' beeld van waarneming. Aan de hand van de theorieën van Descartes en Locke wordt uitgelegd wat het verschil is tussen de waarneming van primaire ('objectieve') en secundaire ('subjectieve') eigenschappen.

3. Al in de zeventiende en achttiende eeuw ontstond het idee dat waarneming radicaal theoriegeladen is: wat wordt waargenomen is volledig afhankelijk van de waarnemer zelf. Als voorbeelden van deze opvatting worden de opvattingen van Berkeley en Kant besproken.

4. De rol van culturele, psychologische, linguïstische en andere 'theoretische' factoren in de waarneming is in onze eeuw gemeengoed geworden. Wij bespreken hiervan enkele beroemde voorbeelden ontleend aan de antropologie (Worff en

Sapir), de psychologie ('New Look'-theorieën) en de wetenschapsfilosofie (Kuhn en Feyerabend).

5. Tot slot wordt ingegaan op de mogelijkheid om terug te keren naar een opvatting van directe waarneming. Als voorbeeld wordt de 'ecologische perceptie' van de psycholoog J.J. Gibson besproken.

*Appendix: Componenten van ervaring*

publieke sfeer		private sfeer			publieke sfeer	
distale focus	proximale stimulus	perifere respons	(verwerking)	centrale respons	proximaal effect	distaal effect
	impressie	gewaarwording	(begrip)	waarneming	observatie-uitspraak	wetenschap
ding	verschijning	idee			oordeel	
niet-talig					talig	
wereld		bewustzijn			taal	